

Az ember szabad akarattal lévén felruházva, cselekedetei kútforrását önnön elhatározó lelkében viseli. Ezen elhatározás indító okokból történik, melyek vagy a lélek belsőjében feneklenek, vagy külső befolyásoktól származnak. A' belső indító okokat a' dolgokról szerzett fogalom, azaz, ismeret teszi; a' külsőket helyzetünk, különféle viszonyaink, szükségünk, érzékiségünk igazgatják. Különbözők lévén tehát fejenként az ismeretek, különféleké a' külső befolyások és behatások: önkényt megfogható, miért jelenkezik ugyan azon dolog, vállalat körül sokféleké az emberek akaratja. De más részről az is bizony dolog, hogy az ember társas viszonyokban él; polgári, egyházi, tudományos, egyesületi 's más állapotaiban. Minden társaságnak pedig van egy közös célja, mellynek elérésére a' különféle akaratoknak egyesülniök kell. A' célzott eszközök nélkül el nem érhetni, 's miért éppen ezek 's nem mások alkalmasak annak elérésére, indító okoknál fogva határozhatni csak el. E' szerint kell lenniük köz in-

ditó okoknak 's belőlök folyó közakaratnak is. — Ki a' köz célra közös eszközökkel törekszik, az rendes részvevője a' társas érdeknek; különködő pedig, ha a' többségtől elszakadván, önszabta uton indul. A' különködés tehát nem egyéb, mint az önakaratához szoros ragaszkodás akkor is, midőn a' társas érdek társas akaratot kíván. A' különködő nem áll mindenkor ellene a' köz célznak, sőt jobbra is arra tör, vagy legalább törekedni látszik; hanem a' célhoz vezető köz utat roszalván, kivüle futja pályáját. Vizsgáljuk már példákban a' különködés némi nemeit, jó és rosz oldalaikkal együtt.

Van alszerű 's nevetséges, van fentebb és komoly különködés. Vegyük a' külső viseletet. Ez magában csekély tárgy, mellynek fő alapja természeti szükségén épül, mellékes a' szokástól függ. Fő célja az idő viszontagságai ellen védni a' testet, mellelegesen a' tetszés. A' viselet ugyan, legalább Európában, kivált a' csinosbult rendeknél, változó; de éppen ez adhat 's ad is különködésekre alkalmat. Van, ki ha nem fél századdal, de egy nemzeti korról hátrább áll öltözeté szabására nézve, 's kiválik sor-

sosai közül; nyakkendőjét ma is olly vastagon köti, mint hajdan nyalka toborzó kápláraink. Amott egy gondolkodó fő megyen a' rendes úton kívül andalogni, szétfoszott kabátja' mindegyik zsebéből egy-egy kendő fityegvén ki; egy öreg úr ballag előtte színté a' nem rendes ösvényen, magyar gála öltözetben, melynek eredetét az 1792-diki koronázáskor jelen volt fő urak' festett képein láthatja a' kegyes olvasó. Ezen 's hasonló különködéseknek egyéb jó oldalát hamarjában nem lelem, minthogy talán az izgrékonyabb vérű nézőket kellemes mosolyra gerjesztik, vagy ama boldog hajdan-időkre emlékeztetik. De hogy az illy különködő viseletűek nem ritkán a' társas életben idegenekül nézetnek, 's gyakran a' nálok érdemileg alábbvalók után rendeltetnek, vagy is, hogy külsejükről belsejőkre tétetik következtetés, az csakugyan e' különködésnek rossz oldalul szolgál. De térjünk komolyabb dolgokra.

Társalkodási különködés. Társas élet által szövetségbe állván az emberek, hajlandókká lesznek az egymáshoz alkalmazkodásra. A' viszonyos alkalmazkodás lassanként szokássá válik, 's bizonyos rendet állít fel a' társalkodási életben. A' társaságok sokfélék, kisebb és nagyobb terjedelműek, al és felsőbb rendűek lévén, a' bennök megalapított szokások is különbözök. Ha már valaki azon társaságnak, melyhez szorosabban tartozik, bevett szokásait megveti, 's más egyesületbeli vagy egészen saját cselekvésmódot követ, méltán különcnek tartatik. Ollyan volna, ki az europai vagy hazai tisztelkedés helyett afrikait gyakorlana. Vannak ugyan, kik eltérvén 's sokaságtól, sajátos módjokkal tűnnek ki, 's különködésök szinte kedvelteti magát, sőt néha ollyanok, kiknek, mint mondani szokás, a' nyersség is illik; de ezek ritka madarak. Genie fő, úgy tartja a' közvélemény, illyes vonások nélkül ritkán léteznek, 's ennek kitéréseit készek vagyunk elnézni: de a' köz elme szabja magát a' közönséghez, vagy türe csendesesen, ha kiválaszkodásáért nevetség és megvetés érendi.

Rangbeli különködés. Hála az egeknek, hála az ész' világító fáklyájának! érteni kezdi a' nagy közönség, hogy nincs valódi becsület érdem nélkül; érteni kezdi,

hogy rangban nem a' hiú fényt, hanem az erényt kell tisztelnie. Vannak mindazáltal, kik magokban tiszteletre méltó érdemet nem gyanítván, azt holmi külsőségekkel, millyenek: születés, birtok, czím, gondolják elérhetni, 's ezek' rovására magokat a' más rendűek' társaságától elszakasztván, kívánnak fényleni. És itt alapul a' rangbeli különködések' főoka. A' valódi érdem nem válszkodó, hanem barátja a' népszerűségnek, mely az erényen épült tekintetet nem csökkenteni, de nevelni szokta. Míg a' rangbeli 's születési kiváltságaiiban elbízott némi hidegséggel visszaszítja az alsóbb rendűeket; a' népszerű méltóság kegyes leereszkedéssel emeli őket magához, 's midőn amannak minden ideái saját énje' kised körében keringenek; emez szóval, példával, biztatásaival 's közmunkálattal a' közönséget keringeti maga körül.

Érdeki különködések. Mit értek az érdeki különködések által, példákban a' karnám kifejezni. — Egy megye töltést akar a' vízáradások ellen készíteni; de fő uradalmainak, vagy közbirtokosságainak egyike nincs a' jó szándék mellett, mivel köz költséggel kellene a' dolognak végre hajtania, az ő földek, réteik pedig töltés nélkül is mentek a' kiöntésektől. — Tagosztályt sürget a' közbirtokosok' nagy része, de egy tűzzel-vassal ellenzi; mert a' régi gazdálkodást tartja legjobbnak — magára nézve. — Némelly ügyvéd idő-, sőt törvényszerűnek ismeri ugyan, hogy magyar nyelven folyjanak a' perek, de még is mert nem tud magyarul. E' példákából, melyek' számát végetlen végig száporíthatni, úgy vélem, kitűnhetik, mit értek az érdeki különködések által. De ezek mind olly neműek, melyek a' köz jólétet, boldogulást, ipart hátráltatják, 's nyilván tanúk, mennyire hatalmas indító ok emberre nézve az önzés. Vannak azonban különködő érdekek, melyek más osztályba tartoznak. Tudniillik a' nagy társaság, melyet nevezzünk országos társaságnak; más kisebbekre oszlik fel, millyenek a' kerületek, megyék, vidékek, városok, falvak 's egyes családok. Mindezeknek öszvesen van egy köz-érdekök, melyet a' status' céljával azonos egynek mondhatunk; de azon köz-érdek különkülön utakon mozdtatik elé, 's ennél fogva kell lenni különös érdeknek is. Ha to-

vábhá ez ama' közönségesnek alája van rendelve, 's azzal nem ellenkezik, sőt segédül és eszközül szolgál neki, úgy dicséretes és fentartandó; mihielyt pedig amazt grátolja, vagy épen ellene tör, kárhozatos és kiirtandó. Például: egyik vidéknek érdekében van különösen a' gabonatermesztés, másiknak a' szőlőművelés, ismét másiknak a' bányászat. Ime ezek mind külön érdekek, de a' közönségre, úgymint az általános iparra 's az ebből jövő köz-jólétre czéloznak. Ellenben egy megye elhárítja önhatárától a' kiadásokat, de annál nagyobb erővel ütteti azokat vissza a' szomszéd atyafi megyékre. Ezen különködő érdek mennyire egy oldalról hasznos, annyira, vagy még ártalmasabb a' másikra, 's így az egész nem nyere semmit. Hasznos gazdálkodás esőtlen nyáron 's patakot elfognod 's szomju réteidre árasztanod; de ha az által a' nagyobb vidék' szükségére állított malmoktól elvette a' vizet, a' közjónak ártottál. Innét láthatni, hogy az alárendelt egyes érdekek csak annyiban helybenhagyhatók, mennyiben a' köz jólétet előruktatják, vagy legalább nem akadályozzák 's míg ezen idea: nincs személyes jólét közönséges nélkül; vagy más szavakkal: míg a' személyes boldogságot alá nem rendeljük a' közönségesnek; míg, mondtam, ezen idea nem honosúl meg valamelly nemzetben, addig lehet ugyan elszórt jeleit látni egyes tagok között a' polgári jólétnek, de az egész nép' boldogulását hiába keresnők.

Tudománybeli különködések. Sehol sincs talán nagyobb divatban a' különködés, mint a' tudományok' körében. Itt nyílik meg az emberi ész' munkálkodásinak legszabadabb országa; tudnivaló, néminemű kivételekkel. Mert vannak még ágai a' tudományoknak, melyeket minden oldalról szabadon üzni, vizsgálni, megtámadni 's védelmezni lehet. És ha valahol, itt mondhatni, a' különködés maga helyén vagyon. De csínjával. Mi által tudniillik gyarapulnak az ismeretek, surlódnak az elmék, új találmányok, felfüzdözések eszközöltetnek, balítéletek eháritatnak, helyettek józan gondolkozás áll elé, mind ezen módok, bár mi különködőknek tessenek a' mindennapihoz szokott elmék előtt, bizonyára jeles, sőt eredeti nevet érdemlenek. Kopernik új égi rendszerével különködő volt eldödeire nézve 's kor-

társai előtt. Newtonnak egy csekély körülmény különös találmányra nyújta alkalmat. Kant, a' critica philosophia' alkotója, Hahneman, a' szenvedő emberiség' gyámtyja, nem a' legnagyobb különködők-e? Mondhatni, különködés nélkül nincs tudományos előhaladás, nincs eredetiség. Igaz, vannak nem leleményes, nem teremtő elmékben is, kik új ideákkal lépnek fel; de mennyi valóságot lehessen nekik tulajdonítani, az idő majd kitünteti. Első nagyságú csillag gyanánt villan elé némelly elmetünemény, és szemeket kápráztatva szórja sugarait; de kövessük csak figyelmünkkel: ime bolygó tűzként elpattan, 's hideg salakká válva hull a' földre. Nem mind arany, a' mi fénylik. Innen van, hogy a' jelen kor gyakran téved ítéleteiben, olykor annak tömjénezvén, kit az utóvilág feledni fog, 's részvétlenül fogadván a' lángész' tüneményeit, melyeket felérni 's méltányolni csak a' jövődőség képes. —

(Vége a' jövő számban.)

Czuczor.

A' hit.

Ha reményid' árboctát
Sors' vizsálya széttöré,
Nézz a' csillagok köré —
Ők lesznek vezéred,
Ha szívedben él a' hit.

Dé kit álbölcselkedés
Hitben is megingatott,
Az vihartól hanyatott,
Tévelyeg vezértelen,
Önmagába' sincs jelen.

Néki túl siron 's időn
Nem csillámlik enyhe fény,
Ég és üdv agykötemény,
'S minden szent a' föld felett:
Álom 's csába képzelet.

Őrizd szíved' Istenét! —
Hogyha lelked csüggedez,
Híven ápol ő 's fedez,
Szánakodva nyujt kezét,
És örök csendhez vezet.

Bajza.